

diği *Risâletü's-sikkîn*'i ile 791'de (1389) el-Melikü'z-Zâhir Berkuk tarafından yakılıp yıkılmış olan Dimaşk'ı görünce teesürlerini dile getirdiği ve Mısır'daki Vezir İbn Mekânîs'e gönderdiği *Yâkûtü'l-ke-lâm fîmâ nâbe's-Şâm* (*Risâle li'bn Mekânîs*) adlı risâlelerinden oluşur. Ömer Mûsâ Bâşâ tarafından neşredilen eser (baskı yeri ve tarihi yok), *Şemerâtü'l-ev-râk* ve *Te'hîlû'l-ğarîb* gibi eserlerin içinde de yayımlanmıştır. Ayrıca *Yâkûtü'l-ke-lâm*'ı Ahmed Tarbîn de neşretmiştir (MMLADm., XXXI/4 [1376/1956], s. 611-630). 9. *Bulûğu'l-murâd mine'l-hayevân ve'n-nebât ve'l-cemâd*. Câhiz'in *el-Hayevân*'ı ile Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'ında sadece hayvanlara dair bilgi ve şiirlere yer verilirken İbn Hicce, 829'da (1425) kaleme aldığı eserinde bunlara bitki ve değerli taşlarla ilgili olanları da ekleyerek alfabetik sıraya göre düzenlemiştir. 10. *Bulûğu'l-merâm min Sîret-i İbn Hişâm ve'r-Ravzü'l-ünûf ve'l-İ'lâm*. İbn Hişâm'ın *Sîret-i* ile onun şerhleri olan *er-Ravzü'l-ünûf* (Süheylî) ve *el-İ'lâm*'ın (Ahmed b. Ömer el-Kurtubî) muhtasarıdır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3060). 11. *Bürûku'l-Ğayş (ellezî insecem fi şerhi Lâmiyyetü'l-Âcem)*. Tuğrâî'nin *Lâmiyyetü'l-Âcem* kasidesine Selâhaddin es-Safedî'nin yazdığı *el-Ğayşü'l-müseccem* adlı şerhe eleştiri ağırlıklı hâşiyedir. 12. *Şerhu Kaşîdeti Bânet Sü'âd*. Kâ'b b. Zühre'nin meşhur kasidesinin şerhidir (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 1985). 13. *Ezhârü'l-envâr*. Kısa hikâye ve fıkra mecmuası olup yer yer şiir parçaları da ihtiva eder. 14. *Mültekaâtü İbn Hicce*. Varlık ve türleriyle ilgili bir eserdir. 15. *Mecra's-sevâbık*. At tasvirlerine dair şiirlerden derlenen bir mecmuadır (nşr. Ömer Mûsâ Bâşâ, Cezayir 1974). 16. *Tahmîsü Kaşîdeti'l-Bürde (li'l-Bûşîr)* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3712). 17. *Tagrîdüş-Şâdiğ*. Muhammed İbnü'l-Hebbâriyye'nin (ö. 504/1111) *Kelîle ve Dimne* tarzında kaleme aldığı *eş-Şâdiğ ve'l-Bâğım* adlı 2000 beyitlik urcûzesinden seçmeleri ihtiva eder. 18. *Tahrîrû'l-Kirâfî*. Burhâneddin el-Kirâtî'nin divanından seçilmiş on iki kaside ve bazı kıtalardan oluşmaktadır (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, nr. 7729). 19. *Zâviyetü Şeyhi's-şüyûh*. Hama şeyhüşşüyûhu Abdülazîz el-Ensârî'nin tevriyelerinden seçmeler olup meillifin *Keşfü'l-lişâm* adlı eserinin içinde de yer almaktadır. 20. *Beyâzü'n-nebât*. İbn Nübâte el-Misrî'den seçme şiirler olmalıdır (TSMK, nr. 2355). 21. *Emânü'l-hâ'ifin min ümmeti seyyidi'l-mürselin*. Hz. Peygamber için yazılan bir kasidedir (Beyazıt Devlet Ktp., nr.

7934, vr. 50^b-52^a). 22. *Lezkatü'l-bayât fi 'akri İbni'l-Atâr*. Şair Şerefeddin Yûsuf İbnü'l-Attâr'ın hicviyesine cevap olarak kaleme alınmıştır. 23. *Reşfü'l-men-hel(eyn)*. Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Mahmûd b. Abdülkâdir el-Cilânî'nin bir kasidesinin tahmîsidir. 24. *Dîvân (ed-Dîvânü'l-Hamevî, Cene'l-cenneteyn, eş-Şemerâtü's-şehiyye mine'l-fevâkihi'l-Hameviyye ve'z-zevâ'idü'l-Mişriyye)* (Dimaşk 1929). Müellifin, bedîî sanatların ve özellikle tevriyenin yoğun biçimde kullanıldığı şiirlerinin çoğunu övgü, muâraza ve nazîreler oluşturur (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 18-19; Suppl., II, 9).

İbn Hicce'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Tahmîsü's-Süheyli* (Abdurrahman es-Süheylî'nin *el-Kaşîdetü'l-ayniyye*'sinin tahmîsi); *Büyütü'l-âşere* (İbn Nübâte el-Misrî'nin beş kasidesine yazdığı muâraza olup eserin mukaddimesi *Kahvetü'l-inşâ*'da yer almaktadır); *Qabûlû'l-beyyinât* (İbn Nübâte, Burhâneddin el-Kirâtî ve İbn Hicce'ye ait üç *el-Kaşîdetü't-tâiyye*'nin mukayyesidir); *Hadîkatü Zühre* (Bahâ Zühre'nin şiirlerinden seçmeler olmalıdır); *Nâdicü Kalâlık* (İbn Kalâlık'ın şiirlerinden seçmeler olmalıdır); *Katrü'n-nebâteyn* (İbn Nübâte'den seçme şiirler veya ona nazîre olmalıdır); *Le'tâ'ifü't-talîf* (şiir, hikâye ve fıkra seçmelerini içeren bir mecmuadır); *Nevâdirü'l-üdebâ* (seçme şiirler mecmuası olmalıdır); *es-Sîretü's-Şeyhiyye* (Mısır Sultanı el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin biyografisidir).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hicce, *Bulûğu'l-emel fi fenni'z-zecel* (nşr. Rızâ Muhsin el-Kureyşî), Dimaşk 1394/1974, neşredenin girişi, s. 11-37; a.mlf., *Şemerâtü'l-evrâk* (nşr. Müfîd M. Kumeiha), Beyrut 1403/1983, neşredenin girişi, s. 7-14; a.e. (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1971, neşredenin girişi, s. 4-6; a.mlf., *Hizânetü'l-edeb ve'ğâyetü'l-ereb*, Kahire 1304, s. 3; *Keşfü'z-zunûn*, I, 233-234, 254, 336, 524; II, 1366, 1593; Brockelmann, GAL, II, 18-19; Suppl., II, 8-9; a.mlf., "İbn Hicce", *İA*, V/2, s. 753-754; a.mlf., "İbn Hicce", *El*² (İng.), III, 799-800; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 135-136; Mahmûd Rızk Selîm, *Takıyyüddin İbn Hicce el-Hamevî*, Kahire 1962; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 791-793; a.mlf., *el-Belâga tetâvür ve târih*, Kahire 1965, s. 362-363; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 839-844; Mahmûd er-Rebdâvî, *İbn Hicce el-Hamevî*, Dimaşk 1402/1982; Ali Ebû Zeyd, *el-Bed'iyyât fi'l-edebü'l-Arabî*, Beyrut 1403/1983, s. 93-95; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebü'l-Arabî: el-aş-rü'l-memlûki*, Dimaşk 1409/1989, s. 582-597; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, II, 163-166; Hulusi Kılıç, "Bed'iyyât", *DİA*, V, 323; Meryem Sâdikî, "İbn Hicce el-Hamevî", *DMBİ*, III, 333-336.

NASUHI ÜNAL KARAARSLAN

İBN HİCCİ

(ابن حجي)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Alâiddin Hicci b. Mûsâ es-Sa'dî ed-Dimaşkî (ö. 816/1413)

Muhaddis, tarihçi ve Şâfiî fakihî.

4 Muharrem 751'de (14 Mart 1350) Dimaşk'ta doğdu (Nuaymî, I, 139; İbn Tolun, I, 178). Kur'an'ı ezberledikten sonra başta babası olmak üzere Şemseddin İbn Kâdî Şühbe ve Bahâeddin Ebû'l-Bekâ Muhammed gibi âlimlerden fıkıh okudu. Hadis öğrenimini Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ve İbn Râfî'in yanında tamamladı; ayrıca aralarında İmâdüddin eş-Şiracî, Ahmed b. İsmâil, İbnü'l-Mülâkkin, Muhammed b. Humeyd'in de bulunduğu Kudüs, Medine, Ba'lebek ve Halep gibi şehirlerin muhaddislerinden icâzet aldı. Hadis ve fıkıh yanında tarihle de ilgilenerek Dimaşk'ın meşhur âlimlerinden biri oldu ve şehrin Şâfiî mezhebine bağlı medreselerinin çoğunda müderrislik yaptığı gibi kadî nâibliğini ve Emeviyye Camii'nin hatipliğini de yürüttü. Birçok defa Kahire'ye giderek hadis rivayet edip ders ve fetva verdi. Bu seyahatlerinin sonuncusunu, sekiz yıl sonra Memlûk tahtına çıkacak olan o sıradaki Dimaşk Nâibi el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin Sultan el-Melikü'n-Nâsir Ferrec b. Berkûk'a yolladığı mektubu götürmek için yaptı. Bu arada Kahire'de İbn Hacer el-Askalânî ile karşılaştı ve onun *Taglîku't-Ta'lik* adlı kitabını ezberledi. Dimaşk'a döndükten sonra kadılığı bıraktı; kendisine birçok defa kadîlkudâtlık makamının teklif edilmesine rağmen kararından vazgeçmedi ve geri kalan ömrünü ibadetle ve kitap yazmakla geçirdi. Öğrencileri arasında Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe ve oğlu Bedreddin İbn Kâdî Şühbe de bulunmaktadır.

Eserleri. *ez-Zeyl 'alâ Târîhi İbn Kesîr* (*Târîhu İbn Hicci*). İbn Hicci'ye "müerrihu'l-İslâm" denilmesine yol açan en önemli çalışmasıdır; 741 (1340) yılından itibaren ay ay olaylar hakkında bilgi verip her ay vefat eden meşhur şahsiyetleri tanıtır. İbn Hicci, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı tarihine zeyil olarak hazırladığı kitabında 741-747 (1340-1346) ve 769-816 (1368-1413) yılları arasındaki olayları konu edinmiş, eksik kalan 748-768 (1347-1367) yılları arasının yazılmasını ise öğrencisi Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe'den istemiştir; o da bu kısmı ve 816'dan (1413) 840 (1437) yılına kadar meydana gelen olayları ekledikten sonra

zeyli yeniden kaleme almıştır (İbn Kâdî Şühbe, IV, 13; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1122-1123). İbn Hacer'in *İnbâ'ü'l-gumr'u* yazarken çok faydalandığı bu eserden İbn Tolun *et-Târîhu't-tezyil* adıyla bahseder (*el-Kalâ'idü'l-cevheriyye*, I, 181). Kitabın yazma nüshası ilk bulunduğu (Berlin Staatsbibliothek, nr. 9458) İbn Hacer el-Askalânî'ye nisbet edilmiş, daha sonra Wilhelm Ahlwardt eserin İbn Hicci'ye ait olduğunu ortaya koymuştur (*Verzeichnis*, IX, 65-66). Muhtemelen iki cilt hacmindeki kitabın II. cildini oluşturan bu nüsha, 769-815 (1368-1412) yılları arasındaki olayları ve vefeyât konularını içermektedir; ancak 805-808 (1402-1406) yılları arası eksiktir.

İbn Hicci'nin diğer eserleri zamanımıza ulaşmamış olup kaynaklardan onun geleceğe uyararak hadis aldığı hocalarının ve okuduğu ders kitaplarının isimlerini *el-Mu'cem* adlı eserinde bir araya getirdiği, zamanındaki Dimaşk medreseleri hakkında kaleme aldığı *ed-Dâris min aḥbârî'l-medâris* adlı kitabında bu medreseleri kurup vakfeden kimselerle oralarda ders veren âlimlerin hayat hikâyelerini anlattığı, Şemseddin İbn Abdülhâdî'nin *el-Muḥarrer* adlı eserinin bazı bölümlerini şerhettiği, bir reddiyede İsnevî'nin *el-Mühimmât ve'l-elğâz* adlı eserindeki birçok yanlışlığı ortaya koyduğu ve ilimlerin faydaları üzerine *Cem'u'l-müfterik* adlı bir eserle hocası İbn Râfî'in *Vefeyât*'ına bir zeyil yazdığı öğrenilmektedir (Nuaymî, I, 143; İbnü'l-İmâd, VII, 117). Bazan İbn Hacer el-Askalânî'ye nisbet edilmekle birlikte yazma nüshalarının çoğunda müellifi Zeynülkudât Ahmed b. Muhammed el-Hicci (el-Hacerî) olarak kaydedilen *el-Münebbihât 'ale'l-isti'dâd li-yevmi'l-mî'âd* adlı eserinde de İbn Hicci'ye ait olması muhtemeldir (Abdüssettâr eş-Şeyh, s. 481; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, I, 394-395).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Sâfi'iyye*, IV, 12-14; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, I, 3; VII, 121-124; Sehâvî, *el-İ'ân bi't-tevbiḥ*, s. 310-311; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 138-143; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fî târîhi's-Sâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1401/1980, I, 178-182; *Keşfü'z-zunûn*, I, 277; II, 1122-1123; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 116-118; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 65-66; Brockelmann, *GAL*, II, 63; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 105; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dimaşkîyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 229-230; Abdüssettâr eş-Şeyh, *el-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî*, Dimaşk 1412/1992, s. 481; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-Askalânî*, Beyrut 1417/1997, I, 394-395; Muhammed Abd-i Alî, "İbn Hicci", *DMBİ*, III, 336-338.

SABRİ HİZMETLİ

İBN HİDÂYETULLAH

(bk. MUSANNİF).

İBN HİLÂL el-MAKDİSİ

(ابن هلال المقدسي)

Ebü Mahmûd Şihâbüddîn Ahmed
b. Muhammed b. İbrâhîm
b. Hilâl el-Makdisî
(ö. 765/1364)

Muhaddis.

714'te (1314) Kudüs'te doğdu. Sûfî İbrâhîm el-Havvâs'ın (ö. 291/903) soyundan geldiği için Havvâsî nisbesiyle de anılır (Zehebî, s. 33). Kudüs, Dimaşk ve Kahire gibi ilim merkezlerinde hadis öğrendi ve bu sahada temayüz etti. Zehebî'den İbn Mâce'nin *es-Sünen*'ini okudu; İbn Seyyidünnâs, Birzâlî, Alâî ve Zeynüddin el-İrâkî'den ders aldı. Memlûkler döneminde Şam valiliği yapan Tenkiz'in 729'da (1329) Kudüs'te inşa ettirdiği Tenkiziyye Medresesi'nde Alâî'nin ölümünden (761/1359) sonra hadis hocalığına başladı ve hayatının sonuna kadar görevini sürdürdü. Bu medresede hadis hocalığı yapmak için âli rivayetleri semâ yoluyla almanın ve onları iyi zaptetmenin şart olduğu (*Mevsû'atü'l-Filistiniyye*, III, 17) göz önüne alınırsa İbn Hilâl'in hadis ilmindeki yerinin önemli olduğu anlaşılır. Şâfîî fukahâsından olduğu belirtilen ve fazilet sahibi bir âlim olarak nitelendirilen İbn Hilâl el-Makdisî, Rebiülâhîr 765'te (Ocak 1364) Mısır'da vefat etti. İbn Hacer ise onun Kudüs'te öldüğünü kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *Müşîrû'l-ğarâm ilâ ziyâreti'l-Kuds ve's-Şâm*. 23 Şâban 752'de (15 Ekim 1351) Kudüs'te tamamlanan eser, Filistin tarihi ve Kudüs'ün fazileti hakkında telif edilen ilk önemli kaynaklardan olup birinci kısmında Şam'ın sınırları ve faziletleri, ikinci kısmında Mescid-i Ak-sâ ile ilgili tarihî bilgiler ve onun faziletleri anlatılmaktadır. Muhammed b. Ammâr b. Muhammed el-Mâlikî eseri *Muntehe'l-merâm fî tahşîli Müşîri'l-ğarâm* adıyla ihtisar etmiştir. Kemâleddin es-Süyûtî ile Ebü'l-Yümün el-Uleymî'nin geniş ölçüde faydalandığı kitabın 5-7. fasıllarını ilk defa Guy Le Strange İngilizce tercümesiyle birlikte (bk. bibl.), daha sonra Ahmed el-Hâlidî (Yafa 1946) ve Ahmed el-Hâtîmî (Beyrut 1415/1994) tamamını neşretmişlerdir. *Müşîrû'l-ğarâm*'ın kaynakları ve muhtevasıyla ilgili bir çalışma da Conrad Koenig tarafından yapılmıştır (*Islamic Geography*, LXXIV, 147-177). 2. *el-Miş-*

bâh fi'l-cem' beyne'l-Ezkâr ve's-Silâh. Nevevî'nin *el-Ezkâr*'ı ile İbnü'l-İmâm'ın *Silâhu'l-mü'min fi'd-du'â ve'z-zikr* adlı eserlerinden seçme dua ve zikirleri ihtiva etmekte olup yazma nüshalarından biri Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 1193), bir diğeri Berlin'de (nr. 3705) bulunmaktadır (Brockelmann, *GAL*, II, 162). 3. *İntihâ'ü's-senen ve'ktifâ'ü's-Sünen*. Ebü Dâvûd'un *es-Sünen*'i üzerine yapılan bir şerhtir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1006). 4. *İktifâ'ü'l-minhâc fî eḥâdisi'l-mî'râc* (a.g.e., I, 136). 5. *Ucâletü'l-âlim min kitâbi'l-Me'âlim*. Hattâbî'nin *Me'âlimü's-sünen*'inin muhtasarıdır (a.g.e., II, 1005). 6. *İfhâmü'l-mümâriḥ bi-aḥbârî Temîm ed-Dârî*. Temîm ed-Dârî'nin Kudüs'e seyahatle ilgili rivayetlerini doğrulamak amacıyla yazılmıştır (*Mevsû'atü'l-Filistiniyye*, III, 370).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hilâl el-Makdisî, *Müşîrû'l-ğarâm ilâ ziyâreti'l-Kuds ve's-Şâm* (nşr. Ahmed el-Hâtîmî), Beyrut 1415/1994, neşredenin girişi, s. 20-40; Zehebî, *el-Mu'cemü'l-muḥtaş bi'l-muhaddisin* (nşr. M. Habîb el-Hile), Taif 1408/1988, s. 33; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 242; Takiyyüddin İbn Fehd, *Lahzû'l-elhâz* (*Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî* içinde nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dimaşk 1347, s. 148-150; Ebü'l-Yümün el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celil bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halil*, Kahire 1283/1866, II, 499-550; *Keşfü'z-zunûn*, I, 136; II, 1005, 1006, 1589, 1707; Brockelmann, *GAL*, II, 162; *Suppl.*, II, 162; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 216; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 62-63; Conrad Koenig, "Der Kitâb muḥîr al-ğarâm ilâ zijâra al-Kuds wa's-Şâm-des Şihâbeddin Abû Mahmûd Ahmed al-Mukaddasi", *Islamic Geography* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, LXXIV, 147-177; Guy Le Strange, "Description of the Noble Sanctuary at Jerusalem in 1470 A.D., by Kamâl (or Shams) ad Dîn as Suyûtî, Extracts Re-Translated", *JRAS*, sy. 19 (1887), s. 247-305 (aynı makale için bk. *Islamic Geography* [ed. Fuat Sezgin], Frankfurt 1993, LXXIII, 139-199); *Mu.Fs.*, I, 106; *el-Mevsû'atü'l-Filistiniyye*, Beyrut 1990, II, 611-612; III, 14, 17, 337, 370; VI, 810.

NURİ TOPALOĞLU

İBN HİNDÜ

(ابن هندو)

Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn
b. el-Hasen b. Ahmed b. el-Hasen
b. el-Hasen b. Hindü
(ö. 423/1032)

Filozof, hekim, şair
ve devlet adamı.

Lakabına bakılarak İbn Hindü'nün Hint menşeli olduğunu (Meyerhof, s. 95) yahut Hindücân beldesine mensup bulunduğunu ileri sürenler olmuştur da Arap